

POROČILO O STANJU IZOBRAŽEVANJA STAREJŠIH V SLOVENIJI

Država: Slovenija

Poročevalec: Dušana Findeisen

Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje, združenje za izobraževanje in
družbeno vključenost

Projekt: Promocija izobraževanja tretjega življenjskega obdobja, P3AE

Št projekta: 2016-1-LV01-KA204-022712,

Trajanje: od 1.9.2016 do 31.8.2016

Stik: Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje,

Poljanska c, 6, 1000 Ljubljana, Slovenia

Tel: 00386 (0)14332090

e-mail: univerza-3@guest.arnes.si

URL www.utzo.si

Naslov: Poročilo o stanju izobraževanja starejših v Sloveniji

Založila: Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje

Avtorica: Dr. Dušana Findeisen

Recenzija: Prof. Dr. Nives Ličen

Prevod: Lidija Bertoncelj

©: Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje, združenje za izobraževanje in družbeno vključenost, Ljubljana 2017.

Without written permission the reproduction of this text is not permitted.

Kazalo

UVOD

RAZISKOVALNI PROBLEM IN NAMEN RAZISKAVE

RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

METODOLOGIJA

I. DEMOGRAFSKI PODATKI

1.1. *Starostna struktura in prebivalstvena dinamika*

II. ZNAČILNOSTI UČENJA V POZNEJŠIH LETIH ŽIVLJENJA

2.1. *Učenje v poznejših letih življenja v Sloveniji*

2.2. *Eksistencialni in izobraževalne potrebe starejših in programi ki jih zadovoljujejo*

2.3. *Ponudniki izobraževanja in oskrba izobraževanja starejših*

2.4. *Sodelovanje ponudnikov*

2.5. *Pregled študij o izobraževanju starejših*

III. METODE IN IZOBRAŽEVANJE STAREJŠIH

3.1. *Uvod v metode izobraževanja starejših*

3.2. *Načrtovanje programa izobraževanja starejših*

3.3. *Druge uporabljene metode*

IV. PRAVNI OKVIR, STRUKTURE, FINANCIRANJE

4.1. *Pravni okvir*

4.2. *Strukture*

4.3. *Financiranje*

ZAKLJUČEK

Uvod

Izobraževanje starejših v Sloveniji je bilo več kot tri desetletja sestavni del vseživljenskega izobraževanja, učenja od zibelke do groba. Brez izobraževanja starejših ni vseživljenskega izobraževanja, kakor tudi ni kulturnega razvoja (starejši ljudje so tolmači kulture!) Izobraževanje starejših obsega dvajset do trideset let njihovega življenja. Takrat starejši ne morejo ostati brez smiselnih družbenih vlog in družbeno podprtih življenjskih vsebin. V okoliščinah, ko se družba stara in vse hitreje spreminja, si nobena država ne more dovoliti, da četrtno svojega prebivalstva pusti na robu socialnega razvoja. Starejši naj bi ne samo ohranili, razvijali in uporabljali svojih zmožnosti, Starejši naj bi bili tudi povezani z drugimi generacijami, opravljali naj bi plčano in prostvoljsko delo, sodelovali naj bi v postopkih odločanja. Poleg tega naj bi si starejši z drugimi generacijami enako delili dostop do družbenih virov: nastanitev, prevoz, delo, zdravstveno varstvo, kulturo in izobraževanje.

Dostop do izobraževanja sicer ne bo nikoli enakovreden in enakopraven, glede na različne kulturne in različne gospodarske okoliščine, ki vladajo v državah članicah, je pa potrebno s pomočjo evropskih solidarnostnih prizadevanj in spodbujanja socialne vključenosti, okrepiti spoštovanje pravic in potreb različnih družbenih skupin. Ne glede na starost, kulturno okolje in izobrazbo, bi mladi in starejši morali živeti v dostojanstvu, neodvisno, in bi morali sodelovati v družbenem in kulturnem življenju. (Listina Evropske Unije o temeljnih pravicah, čl. 25). Razumeti raznolikost starejših učečih se oseb, dati jim moč in jih ponovno vključiti v družbo s pomočjo izobraževanja, ter spoštovati njihove pravice in zmožnosti, pomeni narediti nekaj dobrega za vso družbo.

Prispevek, ki ga družbeno izključeni starejši (lahko) dajo družbi je pogosto podcenjen in je posledica družbenih stereotipov o njihovi nekoristnosti in nesposobnosti.

»Prepoznati (...) ljudi kot imetnike pravic pomeni, da jih spoštujemo kot polnovredne člane družbe, ne glede na njihovo starost ali katerokoli drugo značilnost, kot je njihov zdravstveni status, kultura, izobrazba, itd. Spoštovanje človekovih pravic omogoča starejšim in mlajšim, družbeno izključenim, da so polnopravni akterji civilne družbe, da sprejemajo in ustvarjajo znanje, da kot dejavni državljani dajo na razpolago drugim svoje znanje, spretnosti, kulturo in izkušnje da ustvarjajo boljši svet za vse nas.« Age Manifesto.¹

Kadar se starejši vključijo v izobraževanje, lahko ogromno prispevajo k družbenemu, političnemu, gospodarskemu in kulturnemu življenju v državi, predvsem kot delavci, posredniki kulture, negovalci, prostovoljci, stari starši, potrošniki, inovatorji in politični akterji.

Namen raziskave o izobraževanju starejših je bil, da se spozna demografsko, družbeno, kulturno, ekonomsko in strateško okolje, kjer se odvija dejavno staranje, še posebej izobraževanje in učenje starejših, kot ena pomembnih dimenzij dejavnega staranja.

Raziskovalni problem in namen raziskave

Slovenska Univerza za tretje življenjsko obdobje je skupaj s štirimi partnerskimi organizacijami iz severne, vzhodne in južne srednje Evrope sprejela izziv, da v okviru projekta P3AE zbere in primerja podatke o izobraževanju starejših, ki bodo kasneje postali del izobraževalnega programa za izobraževalce starejših in starejših odraslih.

Raziskovalna vprašanja:

1. Kakšne so demografske razmere in dinamika?
2. Katere so značilnosti izobraževanja poznejšem življenju v Sloveniji (ciljne skupine, potrebe starejših ljudi)?

¹ <http://www.age-platform.eu/sites/default/files/AGE%20Human%20rights%20Manifesto%20Dec2016.pdf>

3. Kdo so glavni ponudniki izobraževanja starejših?
4. Katere vrste programov so na voljo in kakšne metode uporabljajo mentorji in študenti?
5. Katere so najbolj pomembne strategije in mehanizmi financiranja?

Metodologija

V raziskavi smo uporabili deduktivno opisno metodo . Pregledali smo glavne vire, ki so v arhivih dokumentacijskega centra Slovenske Univerze za tretje življenjsko obdobje. Preučili so monografije, periodičnih izdaj *Andragoška spoznanja*, *'Kakovostna starost itd .* Pregledali smo tudi študije raziskav iz drugih EU projektov. Raziskali smo avdio in TV posnetke iz arhiva Slovenske U3A , elektronsko izdane E-novice U3A. Poleg tega smo preverili druge slovenske raziskave.

I. DEMOGRAFSKI PODATKI

1.1. Starostna struktura in dinamika prebivalstva

Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije je leta 2003 število prebivalcev starejših od 65 let prvič preseгло število mladih do 14-tega leta. Napoved za leto 2017 je, da se bo prebivalstvo v Sloveniji povečalo za 3022 ljudi in doseglo število 2 072 837 v začetku 2017. Število rojstev bo preseгло število smrti za 2 153. Če bo zunanja migracija ostala na ravni iz leta 2016, se bo prebivalstvo povečalo za 869, glede na trenutno migracijo. To pomeni, da bo število priseljencev prevladalo število izseljencev, ki zapustijo državo in se za vedno naselijo v drugi državi.

Na začetku leta 2016 je bila starostna struktura prebivalstva v absolutnih številkah naslednja: 278 307 mladih mlajših od 15 let (143 438 moškega / 134 890 ženskega spola). 1 444 669 oseb v starost od 15 do 64 let (727 892 moških / 716 777 žensk). 346 818 oseb starejših od 64 let (136 670 moških / 210 148 žensk). Navkljub dejstvu, da je število oseb starejših od 65 let že preseгло število oseb mlajših od 15 let, v Sloveniji beležimo najpočasnejše staranje prebivalstva v državah vzhodne Evrope.

Leta 2000 je bila povprečna starost prebivalstva 38,8 let, leta 2011 pa se je ta starost dvignila na 41,8 let. Leta 2011 je bila povprečna starost moških 40,2 leti, povprečna starost žensk pa 43,4 let (Slovenija v številkah 2012). V zadnjih osmih letih se je povprečna starost povečala za tri leta. V primerjavi z deležem mladih, starih od 0-14 let, se bo delež tistih nad 65 let izredno povečal do let 2059. Leta 2020 se pričakuje, da bo vsaj 24.8% prebivalcev starih vsaj 65 let, leta 2059 pa 33.5%. (Starejši v Sloveniji 2011).

Najhitreje se je večalo število najstarejših prebivalcev, starih 85 let in več. Do konca leta 2005 se je njihovo število povečalo za petkrat, skupaj 7,6% vsega prebivalstva (ibid).

Pričakovana življenska doba ob rojstvu za moške je trenutno 76,6, za ženske pa 82,9 let. (SURS 2012).

V starostni skupini 55-59 let je 46,9% oseb zaposlenih. V starostni skupini 60-64 je zaposlenih 19,5% oseb, v starostni skupini 65-69 je zaposlenih 11,4% oseb, v starostni skupini 70-74 pa je zaposlenih 8,7% oseb.

Demografsko staranje se kaže v povečanem številu upokojencev. V Sloveniji je upokojena četrtina prebivalstva. V zadnjem desetletju se je število upokojencev, ki so dobili pravico do pokojnine povprečno povečalo za 1,5% letno. (Starejši ljudje v Sloveniji).

II. ZNAČILNOSTI UČENJA V POZNEJŠIH LETIH ŽIVLJENJA

2.1. Učenje v poznejših letih življenja

Učenje/izobraževanje v poznejših letih življenja temelji na sprejeti strategiji vseživljenskega učenja in na teoriji o vseživljenskega izobraževanja ali stalnega izobraževanja, ki sta ju v okviru UNESCO uvedla Paul Lengrand in Edgar Faure.

Izobraževanje starejših se ne konča z upokojitvijo ali celo prej. Izobraževanje odraslih (še posebej starejših) ni vezano edinole na plačano delo. To je izobraževanje za življenje, torej vseživljensko.

Projekt P3AE naj bi se nanašal na izobraževanje oseb starih več kot 50 let.

Izobraževanja v poznejših letih življenja pa ne določa starost, temveč mnogo bolj status, ki ga starejši imajo v družbi in različnih skupnostih. Iz praktičnih razlogov govorimo o izobraževanju različnih skupin starejših (starejši delavci, osebe, ki se pripravljajo na upokožitev, osebe v tretjem življenjskem obdobju ali osebe "v obdobju po končanem poklicnem delu", ali celo v življenjskem obdobju imenovanem "med delom, upokožitvijo in starostjo", in skupina oseb, ki so delno ali popolnoma odvisne in večino časa preživijo v institucionalni oskrbi. Vse te skupine potrebujejo različne programme izobraževanja, ker je njihov družbeni položaj drugačen in ker so njihove potrebe različne.

Izobraževanje v poznejših letih življenja je namenjeno dejavnemu staranju, ki v tej državi po možnosti pomeni delati dlje, imeti bolj ali manj dejaven dostop do socialnih virov: izobraževanje, kultura, zdravstveno varstvo, prevoz, bivališče, itd. Dejavno staranje torej pomeni staranje pri dobrem zdravju, biti zadovoljen na delovnem mestu, imeti dostop do odločanja, še posebej v lokalni skupnosti, prispevati družbi kot dejaven državljan in imeti možnost razvijati svoje talente ter čim dlje živeti samostojno." Obravna se dejavno staranje kot vseživljenjski proces. Torej je dejavno staranje za posameznika rezultat preteklosti, sedanosti in bodočnosti.

Index aktivnega staranja je v tej v Sloveniji dokaj nizek saj se je Slovenija uvrstila na 19. mesto od 27-tih držav EU. Razlog so predvsem slabi ukrepi zaposlovanja starejših.

Employment (TOTAL)		1.1 Employment rate 55-59	1.2 Employment rate 60-64	1.3 Employment rate 65-69	1.4 Employment rate 70-74
Nr.	Country	LFS-2010	LFS-2010	LFS-2010	LFS-2010
1	Belgium	53.1	20.2	4.1	1.8
2	Bulgaria	62.2	26.6	7.0	2.4
3	Czech Republic	67.1	25.2	9.5	3.6
4	Denmark	76.9	40.8	12.3	6.0
5	Germany	71.5	41.0	8.6	3.6
6	Estonia	63.1	42.8	19.7	12.1
7	Ireland	58.9	40.4	16.7	7.8
8	Greece	53.9	30.5	9.5	3.5
9	Spain	54.4	32.0	5.3	1.5
10	France	60.6	17.9	4.0	1.3
11	Italy	52.7	20.5	7.0	3.4
12	Cyprus	69.7	41.9	20.3	12.3
13	Latvia	64.3	29.4	12.8	6.7
14	Lithuania	61.1	33.8	10.7	3.9
15	Luxembourg	55.7	20.1	5.5	3.0
16	Hungary	51.7	13.0	4.9	1.5
17	Malta	49.3	14.2	5.8	3.7
18	Netherlands	70.1	37.3	12.0	6.2
19	Austria	61.0	22.3	9.3	5.9
20	Poland	45.8	19.1	9.4	5.0
21	Portugal	57.8	40.2	24.0	19.1
22	Romania	50.2	29.5	24.5	21.4
23	Slovenia	46.9	19.5	11.4	8.7
24	Slovakia	57.9	17.2	3.6	1.8
25	Finland	72.5	40.8	10.6	4.2
26	Sweden	80.7	61.0	15.4	6.9
27	United Kingdom	70.8	44.0	19.8	7.2
	Mean	60.7	30.4	11.2	6.1
	STDV	9.3	11.7	6.1	5.0
	N	27	27	27	27
	Min	45.8	13.0	3.6	1.3
	Max	80.7	61.0	24.5	21.4

Dejavno staranje temelji na naslednjih osnovnih načelih:

Dejavno staranje je uravnotežen proces in poteka vse življenje.

Dejavno staranje temelji na generativnosti do mlajših generacij in vrstnikov.

Dejavno staranje pomeni udeležbo v družbenem in ekonomskem razvoju.

Dejavno staranje pomeni osebnostno rast.

Dejavno staranje pomeni biti varen v starosti.

Dejavnemu staranju nasprotujejo:

- socialna izključenost, čustveno pomanjkanje, nezadosten pristop do "javnega prostora",
- poudarek na strošku, namesto na prispevku starejših,
- premalo spodbujanja ohranjanja zdravja in pismenosti starejših,

- družbeni in kulturni pritisk na življenski slog; ko drugi razlagajo potrebe starejših, jim postavljajo omejitve, odločajo namesto njih, preprečujejo samostojnost starejših,
- omejen dostop do plačanih dejavnosti.
- nizka stopnja zaposlenosti starejših, neenakost pri dostopanju do družbenih virov kot so nastanitve, prihodki, prevoz, kultura, zdravstveno varstvo, izobraževanje .

Izobraževanje v poznejših letih življenja je tudi izobraževanje za osebnostno rast, plačano ali neplačano delo, dejavno državljanstvo, sodelovanje v lokalnem razvoju in urejanje medgeneracijskih razmerij.

2.2 Eksistencialne in izobraževalne potrebe starejših ter izobraževalni programi

Izobraževanje v v poznejših letih življenja je odziv na več psiho-socialnih in izobraževalnih potreb starejših. Obe vrsti potreb sta medseboj tesno povezani. Starejši se učijo da bi vedeli, da bi bili, da bi pripadali in postali. (Krajnc, 2017)

Starejši imajo številne potrebe kot so:

/a/ Potreba po znanju, kulturi in osebnostni rasti.

Starost je "kulturno popoldne", pravi C.G. Jung. Potreba po izražanju in ustvarjanju svoje kulture, in potreba po doživljanju lepote, intelektualnega in duhovnega življenja sta v starosti močno prisotni. "Šele zdaj vem, kaj je v življenju zares vredno", je povedal eden od naših študentov. "Preveč časa sem porabil za pridobivanje materialnih dobrin, pravo življenje pa je bilo drugje". (Skubic, 2008)

/b/ Potreba po vključitvi, spoštovanju in možnostih odločanja.

Občinska politika glede starosti in staranja bi se morala razvijati v treh smereh.;

(1) Trajen dialog s tistimi, ki so se pravkar upokojili in se zavedajo svoje prihajajoče starosti, in starosti, kakršna je danes za tiste, ki so upokojeni že nekaj časa.

(2) Razvoj storitev v tesnem sodelovanju z družinami in njihovo okolico.

(3) Ustvarjanje enakovrednih priložnosti za bodoče starejše kot del skupnosti.

Programi U3A tipično odgovarjajo gornji potrebi.

Moji starši so stari / My parents are old/ kritično gerontagogično zagovarjanje starejših).

Kulturni posredniki v javnih ustanovah ali izobraževanje za volonterstvo v kulturi.

Prostor in želje starejših,

Umetnost pripovedovanja zgodb.

Umetnost pripovedovanja zgodb

Vsi programi neposredno krepijo položaj starejših in omogočajo njihovo vključevanje v družbo.

/c/ Potreba po preoblikovanju medgeneracijskih odnosov.

Kulturni model organizacije starosti se je spreminjal, kar je botrovalo krizi, ki se imenuje 'starajoča družba'.

Tako denimo Inštitut Antona Trstenjaka vodi veliko programov s področja medgeneracijskih odnosov v povezavi s šolami, lokalnimi skupnostmi, itd.

Slovenska Univerza za tretje življenjsko obdobje vodi medgeneracijske izobraževalne programme in pripravlja izobraževalne dogodke na osnovi potreb, ki jih imajo generacije.

Medgeneracijski odnosi so potrebni za dejavno staranje. Ti odnosi so možni predvsem s medgeneracijskimi ustvarjalnimi in družbeno angažiranimi programi kot

so CINAGE, RefugeesIN, Ta svet je vreden da se učimo skupaj, praktično delo za študente andragogike, socialnega dela, itd.)

/d/ Potreba po vseživljenskem (prostovoljnem) delu

Mlajši ljudje, ki se soočajo s svojimi razvojnimi nalogami, kot so družina, pridobiti prebivališče, nimajo časa da bi čakali, da se njihovo začasno delo razvije v zanesljivo polno zaposlitev. Občasno delo starejših pa se lahko razvije v delo, ki ga sčasoma lahko prevzamejo mlajše osebe.

Starejši imajo veliko priložnosti za prostovoljno delo. Od leta 2000 slovenska Univerza za tretje življenjsko obdobje organizira programe usposabljanja za prostovoljce v javnih ustanovah (organizirano prostovoljno delo kulturnih mediatorjev), Slovenska filantropija nudi veliko izobraževalnih in praktičnih možnosti za prostovoljno delo starejših. (Houses of Society's Fruits).

/e/ Potreba po dostopu do nove tehnologije (ne samo podporne tehnologije). Eno od področij, ki ga je razvila Univerza za tretje življenjsko obdobje je tudi srebrna ekonomija.

/f/ Potreba, da se znanje starejših prizna in uporabi. Občine, Inštitut Antona Trstenjaka, Univerza za tretje življenjsko obdobje, podjetje ISA, itd. vodijo programme za začetnike in naprednejše učence. Nedavno je Univerza za tretje življenjsko obdobje začela tečaj za računalniško programiranje za starejše. (Srebrna koda).

Precejšnje število starejših, ki že imajo izkustveno potrjeno znanje je na voljo v dobro vseh. Potrebna je strukturna podpora. Univerza za tretje življenjsko obdobje vodi obsežno javno akcijo: članki, javne konference, radijski programi, TV programi, filmi, redni javni dogodki, kot so filmska predvajanja, javna predavanja, se organizirajo skupaj s drugimi interesnimi skupinami (podjetjem za

distribucijo filmov, osrednjo knjigarno, javne knjižnice, javne srednje šole, fakultete, itd, in preko elektronskih novic U3A.)

/g/ Potreba po zadovoljitvi psiho-socialnih potreb.

Kvaliteta življenja je odvisna tudi od tega, kako dobro so zadovoljene psiho-socialne potrebe starejših. Psiho-socialne potrebe so pogosto izvzete iz strategij staranja, čeprav bi tam morale biti vključene.

Te potrebe pokrivajo vsi programi (potreba po varnosti, priznanju, spoštovanju, pripadnosti, potreba po osebni rasti, itd). Pri slovenski UTŽO obstojajo tudi programi o medosebnih odnosih (psihologija posameznika, transakcijska analiza), filozofija, itd. U3A.

/h/ Potreba da se starejše obravnava kot drugačno in edinstveno skupino

Slovenski princip o starejših je, da se jih še vedno pogosto obravnava skupaj z invalidi.

Slovenska U3A se v svojih programih pazljivo izogiba stereotipom o izobraževanju starejših (ročna dela, zborovsko petje, itd.). Skrbno razvija programe, ki spodbujajo znanje, ki ga nasplošno potrebuje in ceni vsa odrasla populacija (urbanizem, arhitektura, javni prostor in njegova vloga, transakcijska analiza, medosebni odnosi, itd.). Spodbuja življenje v javnem prostoru z razstavami, dnevi oblikovanja, Festivalom znanja in kulture v poznejših letih življenja, itd.

2.3. Izobraževanje starejših - pregled študij

Izobraževalne potrebe starejših so bile raziskane s številnimi raziskovalnimi študijami na področju andragogike. Prva slovenska študija o izobraževalnih potrebah starejših glede na pomanjkljivosti in potrebe po rasti je študija Dušane

Findeisen v njenem doktorskem delu "Izobraževanje odraslih v njihovih poznejših letih življenja". To je bila tudi prva raziskava v Sloveniji na področju izobraževanja starejših, ki je sledila njeni magistrski nalogi "Jezikovna vzgoja starejših". Ta je kasneje izšla kot "Ljubljanska univerza za tretje življenjsko obdobje, stvaritev meščanov in vez med njimi!"

Druge študije:

BRAČUN SOVA, R. LIČEN, N. FINDEISEN, D., KRAMBERGER, U: Personal Experience of Education for Formally Organised Older Volunteering. Review of European Studies; Vol. 7, No. 11; 2015 . ISSN 1918-7173 E-ISSN 1918-7181
Published by Canadian Center of Science and Education

CENKAR, N. (2012) *Razumevanje pomena telesa v sodobni družbi in izobraževanje starejših odraslih*. Ljubljana: FF.

ČEH, A. G. (2015) Učenje, učna, psiho-socialna in druge oblike medsebojne pomoči med člani študijskega krožka na UTŽO. Dosegljivo na:

http://www.utzo.si/wp-content/uploads/2015/09/Raziskava_ucna_pomoc_AC2.pdf

ČEH, A. G. (2016) Značilnosti delovanja študijskih krožkov na Univerzi za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani.. Ljubljana: FF (Characteristics of study circles at Ljubljana's Third Age University).

DOKL, U. (2009) *Analiza socialnega kapitala na Univerzi za tretje življenjsko obdobje* : diplomsko delo. Ljubljana: FF. (Analysis of Social Capital at Third Age University/

FINDEISEN, D. (edt.) (2012). *Characteristics of older adult education*. Ljubljana: Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje. 2 izdaja. Ljubljana: Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje.

GORJAN, L.(2007). *Pogled starejših v oskrbi na domu na svoje potrebe : diplomsko delo*. Ljubljana: FF. (How do older people in long term homecare perceive their needs).

KRAMBERGER, U.(2014) *Izobraževanje kulturnih mediatorjev v muzeju*. Ljubljana: FF

KUMP, S., JELENC-KRAŠOVEC, S. (2010) *Prestari za učenje? Vzorci izobraževanja in učenja starejših*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

LIUTKEVIČIUTE, J. (2008) *Learning in later life in Slovenia: the Slovenian third age university and its mission* : Bachelor thesis of andragogy. Kaunas,Ljubljana: 2008.

LOVKO, K. (2001) *Vloga izobraževanja predčasno upokojenih starejših delavcev v lokalnem razvoju*: diplomsko delo. Ljubljana: FF. (The role of education of early retired workers in local development)

NOVŠAK, J. (2012) *Izobraževalne aspiracije starejših odraslih v Posavski regiji* : diplomsko delo. Ljubljana: FF. (Educational aspirations of older people in the region of Posavje)

SKUBIC, N. (2008) *Vzgoja za pripovedništvo na Slovenski univerzi za tretje življenjsko obdobje* : diplomsko delo. Ljubljana: FF. (Education for story telling at Slovenian Third Age University)

ŠAJN, Anja.(2009) *Preučevanje življenjske poti kot podlaga načrtovanju vsebine medgeneracijskega izobraževalnega programa*. Ljubljana: FF (Studying life course as a ground for programming an intergenerational programme)

ŠOŠTARIČ, A. (2004) *Kognitivne, čustvene in socialne potrebe domskih oskrbovancev* : diplomsko delo. Ljubljana: FF. (Cognitive, emotional and social needs of older people in institutional care)

ZALOKAR, M. (2000) *Vpliv izobraževalne biografije na izobraževanje starejših odraslih* Ljubljana: FF (The impact of educational biography on education in later life)

ŽGUR M. (2015) *Transformativno učenje v luči sodelovanja starejših v mednarodnem projektu Z menoj po mojem mestu* .Ljubljana: FF (Transformative Learning: case study of the international project Personal Town Tours)

ŽGUR, M. FINDEISEN (2016) Older Adults' Learning and ICT Use in the Danube Region Slovenian Research Report. Available on: <http://www.utzo.si/wp-content/uploads/2015/09/Older-Adults-Learning-and-ICT-use-in-the-danube-Region-1.pdf>

2.4. Ponudniki izobraževanja starejših

Slovenska Univerza za tretje življenjsko obdobje

Od leta 1984, ko sta jo s prostovoljnim delom ustanovili dve strokovnjakinji za izobraževanje odraslih in univerzitetni predavateljici, se je Univerza za tretje življenjsko obdobje postopoma razvila v nacionalno mrežo 52-tih univerz na 51-tih lokacijah z okoli 21000 študenti in več kot 1000 mentorji in prostovoljci. Vpeljano prakso so obsežno raziskali. Na univerzi, in v okviru študijskih krožkov in drugih izobraževalnih oblik, se izmenjujejo izkušnje in kultura; pridobiva se novo znanje in skupaj gradi s pomočjo medsebojnega, vzajemnega in skupnega učenja. Trenutno ima slovenska Univerza za tretje življenjsko obdobje najbolj razširjeno mrežo ustanov na področju izobraževanja v poznejših letih življenja v Sloveniji. Univerza je namenjena osebni rasti, plačanemu delu in "strokovnemu" prostovoljstvu starejših.

Cilji:

- doseči boljše razumevanje potreb starejših in jim izboljšati življenje s pomočjo kulture in izobraževanja,
- olajšati vključevanje starejših v družbo na osnovi osebne rasti, s plačanim ali prostovoljnim delom,
- podpreti dejavno staranje v vseh oblikah,
- omogočiti različnim generacijam, da sodelujejo, študirajo in delajo skupaj,
- voditi javno kampanjo na področju vprašanj starejših in in njihovega izobraževanja,
- podpreti starejše delavce, da ostanejo na trgu dela in/ ali se tja vrnejo
- raziskovati izobraževanje starejših in širiti ugotovitve,
- izobraziti učitelje, mentorje in moderatorje na terenu,
- razviti nove inovativne izobraževalne programme za različne skupine v poznejših letih življenja,
- zagotoviti celovito svetovanje in vodenje dejavnega staranja (izobraževalno, psihološko, pravno in vodenje na področju trga dela),
- zagotoviti mrežo organizacij civilne in javne družbe na področju izobraževanja v poznejših letih življenja.

Ciljne skupine

so upokojenci in starejši delavci pred upokojitvijo. Študenti so organizirani v študijskih krožkih, udeležujejo se študijskih potovanj, predavanj, izobraževalnih taborov, učnih delavnic, itd. , sodelujejo v poletni rezidenčni univerzi in mednarodnih študijskih izmenjavah. Kadar je le mogoče, učenje vodi v razstave, prevode, strokovne publikacije, TV in radio programe. Vsi učni učinki vsekakor koristijo učencem in tudi skupnosti. Namen študijskih krožkov je, da zadostijo več potrebam svojih članov: potrebi po pridobitvi novega znanja, komunikaciji z drugimi, razumevanju sebe in družbe. Programi se lahko spreminjajo glede na

potrebe študentov ali njihovih mentorjev ali glede na trenutne ali predvidene družbene potrebe.

Starejši lahko danes uporabljajo svoje znanje v šestih programih organiziranega prostovoljstva:

Kulturni mediatorji v muzejih in galerijah: starejši študentje umetnostne zgodovine, antropologije, arheologije, arhitekture in drugih sorodnih strok se lahko vključijo v program prostovoljcev Kulturni mediatorji. Njihova naloga je, da nadzorujejo razstavne prostore, pripravijo informacije o muzeju, in, če je potrebno, pripravijo informacije in vodstvo po razstavah. Kulturni mediator je lahko vezni člen med muzejem in nevladno organizacijo, pomaga pri izobraževanju mlajših in odraslih obiskovalcev v muzeju, v galerijah ali knjižnicah. Zasnovo programa je delno financirala Evropska komisija (LACE) in norveški Finančni Mehanizem (Financial Mechanism).

Prostovoljni kulturni mediatorji v Kliničnem centru v Ljubljani: prostovoljni kulturni mediatorji približajo umetnost tistim, ki jo želijo doživeti v bolnišničnem okolju. To storijo na več načinov, s pripovedovanjem zgodb, branjem ob bolnišnični postelji, pogovorom, razstavo, itd. Njihova posebna skrb so tisti, ki jim je onemogočen dostop do kulture - zaradi družbenih, ekonomskih, kulturnih, zdravstvenih ali drugih razlogov.

Prostovoljci v vrtovih Botaničnega vrta Univerze v Ljubljani: Navdih samo našli v mreži EMIL (Evropski načrt za medgeneracijsko učenje) in Skladu Calouste Gulbenkian iz Lizbone. Študenti UTŽO obiskujejo izobraževalne programe in dejavnosti Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje, kakor tudi programe, ki jih organizira Botanični vrt Univerze v Ljubljani. Tam vrtnarijo, študirajo in posredujejo svoje znanje obiskovalcem, širijo znanje o pomembnosti botaničnega vrta za ohranjanje biotične raznolikosti, prispevajo ideje o tem, kako bi botanični vrt

še razširili, in so vezni člen med Botaničnim vrtom Univerze v Ljubljani in številnimi organizacijami civilne družbe, družbenimi skupinami in generacijami.

Prostovoljno pripovedovanje zgodb: Umetnost pripovedovanja zgodb je študijski krožek na Univerzi za tretje življenjsko obdobje, glavni namen članov pa je, da se naučijo spretnosti in tehnik pripovedovanja zgodb in delajo prostovoljno kot pripovedovalci zgodb.

Znaš nauči drugega; računalniška pismenost na temelju medsebojnega mentoriranja Namen je razširiti in izboljšati računalniško znanje in spretnosti med ljudmi v poznejših letih življenja tako, da si ti posredujejo znanje, ki so ga pridobili ali ga že imajo. Potrebno omrežje razvija slovenska Univerza za tretje življenjsko obdobje, skupaj s svojim projektnim partnerjem S&T Company. Projekt sta podprla Evropski socialni sklad in Ministrstvo za javno upravo Republike Slovenije..

Slovenska UTŽO bienalno organizira **Mednarodni Festival znanja in kulture starejših**.

Slovenska UTŽO Ima štiri oddelke: Mrežo slovenskih UTŽO, UTŽO Ljubljana, Inštitut za raziskovanje in razvoj izobraževanja, Inštitut za disleksijo. Ima svoj dokumentacijski center in redno objavlja raziskovalne študije, itd. Mesečno objavlja Elektronske novice in revijo Mentor in znanje.

Primeri 52-tih študijskih programov, ki jih lahko izbiramo na Univerzi za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani so naslednji: antropologija in filozofija, arheologija, kitajska kultura in umetnost, kreativno pisanje, kulturna dediščina in etnologija, angleščina, francoščina, nemščina, italijanščina, španščina, ruščina, japonščina in kultura, družine in kako v njih živimo, geografija, babice in dedki se učijo za nove socialne vloge, zgodovina, umetnostna zgodovina, IKT spretnosti, literatura, uvod v klasično glasbo, moji starši so stari – kritična geragogika, narava

ima vedno prav, lončarstvo, slikarstvo, psihologija osebnosti, psihološko razmerje do denarja, obnova in pogovor, umetnost pripovedovanja zgodb, itd.. (www.utzo.si)

Inštitut Antona Trstenjaka

Inštitut Antona Trstenjaka je uvedel inovativne izobraževalne programe zaboljšanje medgeneracijskih odnosov in razumevanja, mrežo sosedske samopomoči in organizirane skupine starejših v skupnosti. Cilj je podpreti kakovostno staranje z ustvarjanjem medgeneracijskih skupin samopomoči za kakovostno staranje. To je trenutno največji projekt inštituta Antona Trstenjaka, ki se spoprijema s psihosocialnimi potrebami starejših.

Sprva je leta 1987 inštitut sodeloval v projektu Človek. Rezultat tega je bila ustanovitev nacionalnih in lokalnih skupin samopomoči za starejše. Zdaj obstoja več kot 500 skupin za samopomoč, ki jih vodi pet animatorjev ali koordinatorjev, ki jih je izobrazil Inštitut Antona Trstenjaka. Skupine vključujejo več kot 5000 starejših po vsej Sloveniji. Model mreže skupin samopomoči je služil za postavitve še ene mreže Združenje socialne gerontologije Slovenije, nove koordinacijske in neprofitne in nevladne izobraževalne organizacije.

Glavni poudarek inštituta je razvoj novih programov za kakovostno staranje in medgeneracijske odnose.

(<http://www.inst-antonatrstenjaka.si/institut/>).

Zveza društev upokojencev Slovenije

Zveza društev upokojencev so skupnostne organizacije, organizirane v vsaki lokalni skupnosti po vsej državi. Združene so v zvezo, ki ima več kot 200.000 članov, (11% slovenskega prebivalstva), čeprav mnogi člani ne sodelujejo v dejavnostih zveze. Zveza omogoča krajše izobraževanje in svojim članom nudi tečaje, izobraževalne dogodke in svetovanje predvsem na področju zdravstvenega

varstva, nove tehnologije, so-bivanja, športa, itd.). Zveza združenj upokojencev je vsak oktober tudi glavni organizator letnega festivala tretjega življenjskega obdobja, ki se ukvarja s podporo in problemi starajočega se prebivalstva.

Združenja upokojenih strokovnjakov

Veliko je združenj upokojenih strokovnjakov, npr. zdravnikov, medicinskih sester, pedagoških delavcev, inženirjev, itd. Ta ponujajo predavanja, tečaje, kulturne dogodke za svoje člane in njihove družine. Večina jih objavlja biltene in informativne brošure. Nekatere organizacije nudijo prostovoljne storitve in se udeležujejo inovativnih projektov, ki so prav tako pomembne učne priložnosti.

Ministrstvo za obrambo in Univerza za tretje življenjsko obdobje organizirata pred-upokojitvene programme za pripravo starejših delavcev na veliko spremembo v življenju: upokojitev. Starejši delavci morajo svojo upokojitev načrtovati. Nekateri želijo še naprej delati, ker potrebujejo denar ali strukturo in časovni okvir za življenje. Drugi skrbijo za mlajše ali starejše sorodnike. Njihova izobrazba je različna. Njihovo zdravstveno stanje je različno. Imajo več ali manj čas, da se pripravijo na upokojitev. Imajo močna, pogosto negativna čustva glede upokojitve. Upokojitev je velika prekinitev v vsakem življenju. Pred-upokojitveno izobraževanje je tako potrebno. Izobraževalcem to predstavlja izziv, saj so udeleženci zelo različni. Pred-upokojitveno izobraževanje je namenjeno starejšim, njihovim partnerjem, družinam in delodajalcem.

Teme za pogovor- izobraževanje

Pravne informacije, zakon o dedovanju, selitev na deželo, nastanitev, nega, biti slaboten in odvisen.

Metode

Interaktivne metode, izkustveno usposabljanje, izkustveno učenje za ustvarjanje načrtov za bodočnost. Šolske metode in tradicionalne metode s predavanji

strokovnjakov nimajo učinka. Starejši delavci morajo uporabljati svoje znanje, in izkušnje. Metode so enako pomembne kot teme.

Možne teme

Predstavitev / srečati se; življenjske spremembe in kako se soočiti z njimi; financiranje zdravstvene oskrbe; odnosi; oblikovanje časa; zakaj bi na delovnem mestu morali ostati dlje; druge dejavnosti; ovrednotenje.

Andragoški center Slovenije (ACS)

Je osrednji nacionalni inštitut za raziskovanje in razvoj, kvaliteto izobraževanja odraslih, usmerjanje, itd. Skupaj s Filozofsko fakulteto Univerze v Ljubljani je uvedel mrežo študijskih krožkov, v katerih so dejavni predvsem starejši, ki se skupaj učijo in delajo v dobro lokalnih skupnosti.

Gerontološko društvo Slovenije

Člani so predvsem upokojeni strokovnjaki, zdravniki, medicinske sestre, sociologi in gerontologi, ki delajo v dobro svoje stroke in starejših. Društvo omogoča permanentno izobraževanje za aktivne in upokojene strokovnjake. Med izobraževalnimi programi je tudi program pred-upokojitvenega izobraževanja, ki ga je društvo pred dvema desetletjema organiziralo skupaj s slovensko Univerzo za tretje življenjsko obdobje. Društvo javnost ozavešča glede vprašanj starejših. Večina njihovih izobraževalnih programov se nanaša na zdravstvena in medicinska vprašanja in na položaj starejših v družbi. (<http://www.gds.si/>).

Dnevni centri dejavnosti za starejše

Dnevni centri so namenjeni starejšim, ki želijo biti dejavni in ustvarjalno preživeti prosti čas. Vse dejavnosti v dnevni centrih vodijo prostovoljci. Glavni namen dnevnih centrov je spodbujati in omogočiti dejavno državljanstvo starejših in mlajših

odraslih, dejavno staranje in vzdrževanje fizične in duševne kondicije. Mrežo dnevnih centrov sestavlja pet centrov v Ljubljani, ki jih financira Mestna občina Ljubljana. Dnevni centri nudijo številne programe za starejše, kot so: učenje tujih jezikov, slikarstvo, digitalno fotografiranje, ples, računalniške tečaje, jogo, telovadbo, literaturo, ročna dela, študij medosebnih odnosov, itd. (<http://www.dca-ljubljana.org/>). Programi so lahko krajši ali daljši izobraževalni krožki. Trajajo dokler prostovoljci lahko ostanejo v centih.

Drugi ponudniki so muzeji, socialni centri, ministrstva, občine, organizacije civilne družbe, itd. Veliko je ponudnikov, ker so potrebe velike, hkrati pa slovenska UTŽO neumorno izvaja javno kampanjo, z roko v roki z drugimi ustanovami (knjižnicami, knjigarnami, kinematografi, muzeji, bolnišnicami, botaničnim vrtom, itd.)

Muzeji

Mestni muzej Ljubljana organizira tečaje ustnega zgodovine. Na koncu tečaja člani objavijo publikacijo s povzetkom zgodb starejših.

Slovenski etnografski muzej tesno sodeluje s slovensko UTŽO, že dve desetletji. Njihovi študentje sodelujejo pri ustvarjanju muzejskih razstav, video predstavitev, itd.

Prirodoslovni muzej je eden prvih muzejev, kjer je začelo teli izobraževanje v sodelovanju z UTŽO.

Večgeneracijski centri

so bili nedavno ustanovljeni v Sloveniji v vseh regijah.

2.5. Sodelovanje ponudnikov izobraževanja

Sodelovanje ponudnikov izobraževanja starejših se je začelo pred dvajsetimi leti s pomočjo številnih prizadevanj slovenske Univerze za tretje življenjsko obdobje. Takrat je bilo sodelovanje ohlapno zato so novi ponudniki začeli delati samostojno.

Festival za tretje življenjsko obdobje so ustanovili pred 13 leti, povezal je vse organizacije civilne družbe, ministrstva, občine, ustanove izobraževanja za odrasle in postal tradicionalna prireditev.

Slovenska UTŽO je razvila mrežo, ki služi kot pol-krovna organizacija organizacijam civilne družbe, za katere izvaja izobraževanje in usposabljanje. Slovenska UTŽO tesno sodeluje z MISS, centrom za mlade, Oddelkom za andragogiko na Filozofski fakulteti v Ljubljani, Andragoškim društvom Slovenije, Andragoškim centrom Slovenije ACS, Zvezo društev upokojencev Slovenije, itd. Ponudniki so najbolje povezani pri skupnih projektih. Slovenska UTŽO je tudi osnovala mrežo muzejev in kulturnih mediatorjev.

III. METODE ZA IZOBRAŽEVANJE STAREJŠIH

3.1. Uvod v metode izobraževanja starejših

Slovenija, ki ima dolgo tradicijo razvoja teorije izobraževanja starejših, je povsem naravno prišla do spoznanja, da imajo odrasli pravico do izobraževanja na neformalen način in da imajo ciljne skupine pravico, da vplivajo na cilje, vsebino, učne metode in tehnike. (Državno poročilo države o Akcijskem načrtu za izobraževanje odraslih: Slovenija, str 5)

V Sloveniji se programi usposabljanja za izobraževalce starejših vodijo na Univerzi za tretje življenjsko obdobje že 35 let. Pred tremi leti so pripravili 80-urni program za bodoče izobraževalce / mentorje starejših. Njihova vloga je, da vodijo starejše, da ti izmenjujejo izkustveno znanje, da vključujejo svoje izkušnje v programme. Vodijo starejše, da ti "uporabijo" druge kot izobraževalni in učni vir, da vključujejo svoje

znanje v izobraževalne programe, da ustvarjajo novo znanje skupaj s starejšimi in učnimi skupinami. Gre tudi za to, da vodijo starejše, da "vadijo" svojo skupno odgovornost za organiziranje izobraževalnih ur in da prispevajo vire učenja. Gre za delitev javnega nastopanja s študenti.

Metode, ki se uporabljajo pri izobraževanju starejših so odvisne od načel, ki vodijo izobraževanje starejših in tudi celotno organizacijo, ki nudi izobraževanje starejših. Brez jasnih in dogovorjenih načel, izbrane metode niso učinkovite.

Projekt P3AE se osredotoča na starejše, ki so dejavni člani lokalnih, državnih in evropskih skupnosti navkljub temu, da so ljudje poznejšem življenju obremenjeni z družbenimi stereotipi in pogosto mislijo, da ni njihova naloga, da posežejo v življenje skupnosti.

Seveda ima vsaka vrsta in oblika izobraževanja za starejše svojo tematiko. Vsaka vrsta in oblika izobraževanja v poznejših letih je tudi hkrati izobraževanje za osveščanje. Zato se izobraževalci, mentorji in študentje, ki so vključeni v izobraževalne programe, zavedajo, kako pomembno je doseči boljše razumevanje o tem, kaj je starost in kaj bi lahko ali bi morala biti v sodobni evropski družbi.

Izobraževanje starejših ni samo sestavljanje izobraževalnih programov, ne gre za ponujanje izobraževalnih programov, kot je to lahko pri izobraževanju odraslih.

Odrasli srednjih let ne utegnejo večati svojega znanja o dejanskem družbenem razvoju. Starejši učenci utegnejo. Ti morajo razviti in izraziti svoja stališča. Glede družbenih vprašanj.

Odrasli študentje ne delajo kot prostovoljci, starejši študentje delajo. Morda tako potrebujejo znanje angleščine za poučevanje, na primer, mladih s poškodbo glave. Ali morda potrebujejo znanje o transakcijski analizi za prostovoljno delo na liniji za

pomoč. Morda potrebujejo znanje o slovenski zgodovini za delo kulturnega mediatorja v slovenskih muzejih itd. Delajo v dobro družbe in v svoje dobro.

Velika razlika je med potrebami starejših, ki so zaposleni in tistimi, ki niso, tistimi ki niso poročeni in tistimi ki so.

Izobraževalci bi zato morali starejše vključiti v različne faze razvoja in izvedbe programov in tudi v fazo evalvacije program. Programiranje je osrednja in najbolj zahtevna dejavnost / metoda v izobraževanju starejših.

3.2. Načrtovati izobraževalni program za starejše

Obstoja več teorij glede načrtovanja in programiranja izobraževalnih programov za starejše. Teoretične domneve in pojmi lahko pomagajo izdelati izobraževalni program za starejše.

Prvič, zakaj potrebujemo načrtovanje in programiranje? Možen odgovor bi bil: da dosežemo usklajenost med različnimi elementi programa.

V preteklosti je programiranje pomenilo predvideti korake, ki bodo pripeljali do cilja. Torej je bila glavna strategija programiranja doseči cilj.

Sledila je razprava oem, kako prilagoditi cilje v dialogu z udeleženci. Dokler so bili pomembni le cilji, je bila sestava programov za izobraževanje odraslih jasna.

Kasneje se je pojavila prilagoditev ciljev in iskanje ravnotežja pogosto nasprotujočih si potreb. Tyler (1969) je opredelil izobraževalne potrebe kot razliko med dejanskim in družbeno zaželenim ali pričakovanim stanjem ali družbeno normo.

V preteklosti je bil poudarek na strukturirani vsebini in metodah

Danes je poudarek na iskanju prepoznavanja potrebe in dogovarjanju ciljev. V Sloveniji in Jugoslaviji to ni bila novost, saj sta že v 70-tih letih prejšnjega stoletja Ana Krajnc in Dušan Savičević v njeni teoretični razpravi poudarila pomembnost analize potreb kot najpomembnejšem andragoškem vprašanju. Ameriška avtorja Malcolm Knowles in Cyril Houle sta trdila isto. Torej individualne in tudi skupinske potrebe je treba upoštevati.

V primeru P3AE pilotnega tečaja je potrebno posamezne potrebe udeležencev tečaja, ki izvirajo iz preteklosti, sedanjosti in bodočnosti je potrebno imenovati in jih tudi upoštevati, in potreba skupnosti in družbe po aktivnem staranju (drugačna vrsta staranja: delati dlje in biti mentor mlajšim delavcem, uporabiti svoj prosti čas za prenos culture mlajšim generacijam, skrb za odnose, paziti na svoje zdravstveno stanje, biti odprt do drugih generacij, uporabljati novo tehnologijo, delati v civilni družbi. itd) treba upoštevati. Poleg tega, različne socialne vloge v poznejšem življenju, bolj prilagojene sodobni družbi naj bodo za vzgled.

Izobraževalni program za odrasle ali starejše razumemo kot dinamičen postopek, ki seveda zajema znanje in spretnosti, in tudi vrednote, odnos do učenja, vpliv družbenih in kulturnih razmer. To je še posebej pomembno v primeru starejših, ki tvorijo ogromno skupino zelo različnih posameznikov, z različnimi življenjskimi odločitvami, ki so izkusili različno izkustveno znanje, vrednote, itd. So pa tudi različnih spolov, zdravstvenega stanja, imajo različen družbeni status. Njihovi motivi za učenje se razlikujejo. Skratka, starejši niso homogena skupina. Ljudje si nikoli niso tako različni kot v poznejših letih življenja.

Načrtovanje in programiranje ni linearni process, ki temelji le na eni metodologiji, ki zahteva postopen razvoj načrta, korak za korakom. Prav nasprotno. Načrtovanje in programiranje izobraževalnega tečaja za odrasle je dokaj ustvarjalen, inovativen postopek (kjer je prisotno tudi učenje poskusov in napak). Uporabljajo se različne metode, modeli in pristopi. Če torej hočemo biti uspešni v P3AE projektu moramo pozornost preusmeriti od politike aktivnega staranja na udeležence same.

Napačno bi bilo če bi testirali predvsem veljavnost politike aktivnega staranja, pač pa bi nas morala zanimati realnost starejših, referenčni okvir, okoliščine v katerih živijo. To moramo odkriti in pokazati in prenesti v tečaj zato, da ugotovimo kako daleč, ali kako blizu je princip aktivnega staranja od realnega življenja v različnih družbeno kulturnih okoliščinah.

Izvirnost in profesionalizem programerja sta ključnega pomena za rezultate, ki jih želi doseči. Moderni pristopi k načrtovanju in programiranju temeljijo na različnih teoretičnih sistemih. Tukaj se pogosto uporablja sistemska teorija.

Drugi pristopi k načrtovanju temeljijo na dobri praksi in izkušnjah, ki smo jih pridobili. Na prvi pogled je načrtovanje izobraževalnega programa tehnika sestavljena iz različnih delov, ki sestavljajo celoto, vendar je to daleč od realnosti! Izobraževalni program pomeni nekaj, kar bo pomagalo voditi izobraževalni tečaj. V nekaterih drugih okoliščinah izobraževalni program pomeni vse izobraževalne dejavnosti, ki so načrtovane za izbrane okoliščine. (program univerza za tretje življenjsko obdobje, centra za izobraževanje odraslih, itd.) Izobraževalni program je lahko tudi niz učnih enot, dogodkov, načrtovanih doživetij, ki so načrtovane za dosego ciljev v določenem času. Nemogoče je izobraževanje načrtovati do podrobnosti in natančno načrtovati izvedbo tečaja ali programa. Zakaj? Na splošno velja, da so si udeleženci različni, da skupaj z učiteljem za odrasle ali mentorjem ali moderatorji ustvarjajo skupinsko dinamiko. Podrobnih rezultatov ni mogoče načrtovati. Poleg tega, razlika je med načrtovanjem celega programa ali načrtovanje ene enote programa (oblikovanje navodil). Največje je načrtovanje celega programa, manjše je načrtovanje učnih enot, in najmanjše načrtovanje korakov udeleženca v okviru učnih enot.

Obstoja več **paradigm razmišljanja**, na katerih lahko temelji načrtovanje izobraževalnega programa.

Paradigma formalnega izobraževanja

Pri načrtovanju izobraževalnega programa prevladujeta dva načina: **linearna modalnost in modularna modalnost**. Linearna modalnost pomeni, da se načrtovanje razvije glede na dano znanstveno področje ali glede na potrebe delovne postaje. Vsebina se določa deduktivno. Od splošnega do specifičnega, medtem ko modularna modalnost temelji na postavitvi modulov (programov).

Personalistična paradigma

Po tej paradigmi, ki izvira iz humanistične psihologije, so medosebni odnosi zelo pomembni. Postopek poučevanja in učenja ni strogo strukturiran, upošteva se udeležence in učitelja. Kar je tukaj pomembno, še posebej pri starejših študentih je, da v njihova življenja vstopijo učitelj in študentje. V tej shemi razmišljanja je postopek učenja pomemben, načrtovanje je prilagojeno odraslemu udeležencu, ki naj bi se spreminjal zaradi učenja. (Transformativno učenje). Načrtovanje, ki temelji na personalistični paradigmi ni osredotočeno na vsebino ampak na postopek. Osnovna predpostavka je, da je znanje, učna vsebina manj pomembna kot postopek učenja. Odrasli in starejši imajo svoje izkušnje, ki jih je potrebno vključiti v program. Ko pišemo P3AE program se moramo zavedati tega dejstva. Veliko prostora bi moralo biti namenjenega osebnemu razmišljanju in izkušnji. Poudarek je na pobudi, kreativnosti in komunikaciji.

Kritična – emancipacijska paradigma

Imenuje se tudi raziskovalna ali razvojna paradigma. Učitelj in učenci uporabijo poglobljeno razmišljanje, ko obravnavajo svoje življenje ali socialne okoliščine. Načrtovalci želijo povzročiti spremembe in verjamejo, da ima izobraževanje pri tem vlogo in da ima izobraževanje lahko vpliv na socialni razvoj.

Malcolm Knowles, značilnosti starejših in andragoški cikel

Malcolm Shepherd Knowles (1913 – 1997) je bil morda najbolj osrednja oseba v ameriškem izobraževanju odraslih v drugi polovici 20.-tega stoletja.

Predlagal je model imenovan Andragogic cycle (Andragoški cikel):

Analiza potreb (vprašalniki, intervjuji, literatura, študije, motivi, itd.)

Načrtovanje (čas, vzpostavitev proračuna, spodbuda učencev za vpis)

Programiranje (vsebina, enote)

Načrtova

Evalvacija

(diagnostična, končna)

Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje, in delno tudi drugje, uporabljajo druge metode/oblike: samostojno učenje, študijski krožki, predavanja s kratkim prispevkom, ki mu sledi razprava, javna razprava, raziskovalno učenje, izkustveno učenje, učenje s skupnosti, transformativno učenje, medsebojno učenje, vzajemno učenje, dramatizacija, simulacija, projektno učenje, izobraževalni turizem, svetovanje, usmerjanje.

Drugi ponudniki izobraževanja starejših uporabljajo predvsem interaktivne metode, posebej ko hočejo ustvariti medgeneracijske vezi ali ko nudijo dejavnosti za prosti čas, na primer v dnevnih centrih za dejavnosti starejših.

3.3. Druge uporabljene metode

Mediatorstvo se veliko uporablja pri izobraževanju starejših. Mediatorstvo in povezovanje se je uveljavilo pri izobraževanju starejših, izobraževanju v skupnosti, neformalnem izobraževanju, delno zato, ker se izobraževalci in animatorji trudijo, da razlikujejo čustveno prijeten vidik svoje prakse od, strogega in konformističnega načina šolanja. Z vse večjim poudarkom na učenju, ki je v nasprotju s poučevanjem v okviru formalnega izobraževanja, so se uveljavili izrazi 'moderator', 'moderirati' in 'moderiranje'

Ena od metod, ki jih je nedavno uvedla Slovenska Univerza za tretje življenjsko obdobje je **participativna video metoda**, učna metoda, ki ustvarja kreativne odnose med udeleženci. Pred praktičnim delom učenja, je teoretično predavanje in predstavijo se posnetki iz filmov. S to metodo študentje pripovedujejo svoje zgodbe ali razpravljajo o družbenih vprašanjih. Študentje se učijo, kako zbrati dokumente, sami snemajo, si izmislijo zgodbo, napišejo scenarij za film, spremenijo mnenje, rešijo nesoglasja, razširijo svoja obzorja. Participativni videi se lahko vključijo v mnoge kontekste, v sodelovanje z raziskovalci, ki želijo povedati, zakaj in kako bi bilo mogoče sprožiti družbene spremembe, na primer spremembe urbanega razvoja. Vsak lahko upravlja s kamero, za to ni potrebno biti funkcionalno pismen. Participativni video je postopek, ki se odvija v skupnosti. Tako obstoja skupnost prakse in obstoja skupnost, ki je ustvarjena s predvajanjem videa publiki. Metoda ustvarja solidarnostne odnose in izmenjavo znanja. Več na <http://myview-video.de/>.

Drugi ponudniki izobraževanja odraslih uporabljajo predvsem interaktivne metode, predvsem takrat, ko želijo ustvariti medgeneracijske vezi.

IV. PRAVNI OKVIR, STRUKTURNI SKLADI

4.1. Pravni okvir

Pomemben del izobraževanja starejših ureja delovna zakonodaja, ki vključuje Zakon o delovnih razmerjih in Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti. Starejši delavci so enako upravičeni do izobraževanja kot ostala delovna sila. V resnici pa temu ni vedno tako.

Dva pravna dokumenta sta bistvena za izobraževanje starejših.

- (1) Slovenska strategija za izobraževanje odraslih (2007). Na splošno je cilj strategije prilagoditi učenje potrebam posameznika in družbe.

(2) Strategija za kakovostno staranje, solidarnost in sožitje generacij v Sloveniji 2011-2015 je vzpostavila okvir za dejavno in kakovostno staranje.

Slovenska strategija izobraževanja odraslih (2007). "Strategija vseživljenjskega učenja spodbuja tudi kakovost staranja in vključevanje starejših v družbo, kakor tudi medgeneracijsko sodelovanje.

Starajoče se družbe potrebujejo vizijo o izobraževanju starejših.

Izobraževanje starejših pomeni izobraževati starejše – to so starejši delavci, osebe, ki so blizu upokojitve, osebe v tretjem ali četrtem življenjskem obdobju, in tudi vse tiste, ki imajo stik s starejšimi kot zaposleni, strokovnjaki ali sorodniki, itd.

Cilj izobraževanja starejših je tudi izboljšati medgeneracijsko sodelovanje, zato izobraževalni programi zagotavljajo vpogled v problematiko obeh, starejše in mlajše generacije.

Zagotoviti je treba raziskovanje o delovnih, življenjskih in izobraževalnih potrebah starejših, da se lahko izdelajo izobraževalni programi.

Učenje starejših je pogosto osredotočeno bolj na preverjanje in poglobljanje spretnosti, ki jih že imajo, kot na pridobivanje novih. Starejše je treba spodbujati da se pridružijo programom, ki prinašajo nove spretnosti in novo znanje, kar naj bi jim pomagalo pri vključitvi v družbeni in gospodarski razvoj. Prednost starejših je, da sami odločajo o svojem učenju ("à la carte" učenje) in se lahko zanimajo za različne stvari brez prisile (z delom ali kako drugače).

Mnogi starejši so pridobili veliko splošnega in/ali specifičnega znanja in bogate izkušnje; družba to lahko izkoristi, saj so ti starejši lahko mentorji, partnerji pri učenju ali vzajemnem učenju, promotorji učenja za mlade, v vsakdanjem življenju ali v

podjetjih in organizacijah (npr. delo s pripravniki, stažisti, na novo zaposlenimi, nezaposlenimi). Organizacije izobraževanja te priložnosti lahko izkoristijo in prispevajo k dejavnejšemu življenju starejših in sožitju med generacijami. (Strategija izobraževanja odraslih, str.19)

4.2. Strukture

Za izobraževanje odraslih sta odgovorni dve ministrstvi, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport in Ministrstvo za delo in socialne zadeve. Odgovorni sta za zadeve, ki zadevajo sektor izobraževanja odraslih, vendar pa Oddelek za izobraževanje odraslih na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport nima enakovrednega položaja z drugimi oddelki, niti ustreznega osebja za izvedbo potrebnih sprememb glede strategije vseživljenjskega učenja. Strategija in naloge v zvezi s tem so izključna odgovornost oddelka za izobraževanje odraslih na Ministrstvu. (Poročilo države o akcijskem načrtu za izobraževanje odraslih: Slovenija, str. 5). <http://arhiv.acs.si/dokumenti/country-report-si-final.pdf>

4.3. Financiranje

Nove programe za izobraževanje odraslih ali nove tečaje sofinancira tudi Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Večina financiranja za permanentno izobraževanje in neformalno izobraževanje je odvisna od letnih načrtov Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport. Celo dejavnosti, ki so pozitivno prispevale k družbi in njihova kvaliteta, ki se je pokazala v več kot desetletju, se še vedno financirajo kot projekti in ne kot stalna dejavnost. V mnogih letih je bilo mogoče sofinancirati nove programe iz Evropskih strukturnih skladov, vendar se vsako leto znova pojavi vprašanje redistribucije sredstev, medtem ko je letni načrt izobraževanja odraslih pripravljen (Poročilo države o akcijskem načrtu o izobraževanju odraslih: Slovenija).

Lokalno financiranje neformalnega izobraževanja za odrasle ni zadostno vključeno v finančno shemo. Večinoma je zelo slabo, še posebej v večjih mestih.

Evropsko in nacionalno financiranje je bilo zelo pomembno, zasebno financiranje je bilo tudi na voljo, vendar v manjši meri. (prav tam)

Občina Ljubljana trenutno namenja nekaj finančnih sredstev Slovenski UTŽO za deset izobraževalnih programov, ki se izvajajo brezplačno.

Prav tako je državno financiranje namenjeno petim nacionalnim omrežjem izobraževanja odraslih zelo skromno, 7000 evrov letno za slovensko Univerzo za tretje življenjsko obdobje, 1500 evrov za vsako univerzo v Sloveniji.

Večina financiranja v organizacijah civilne družbe sicer prihaja iz članarin.

Organizacije za starejše in starejši, ki se ukvarjajo s problemi starejših, prejemajo več sredstev, medtem ko dnevni centri za starejše svoje dejavnosti izvajajo program prostovoljci. V vsakem centru se financira ena delovno mesto v vsoti okoli 30,000 evrov, uporaba prostorov pa je brezplačna.

Največ financiranja pride iz javnih razpisov, lokalnih, državnih ali evropskih.

Razvojno delo ponudnikov izobraževanja starejših financirajo predvsem evropski skladi z različnimi programi Grundtvig, Leonardo da Vinci, Erasmus+ frame ali Norwegian Mechanism, ali MATRA PROGRAM

ZAKLJUČEK

Raziskava nudi pregled izobraževanja starejših za različne socialne skupine starejših v Sloveniji. Nanaša se na ponudnike izobraževanja, programe in metode, ki se uporabljajo med izvajanjem. Osredotoča se na vprašanja dejavnega staranja,

katerega predmet in sestavni del je izobraževanje starejših. Demografski podatki so predloženi. Vprašanja so obravnavana na podlagi pravnega okvira, struktur in financiranja izobraževanja starejših v tej državi.

LITERATURA IN REFERENCE

Active Ageing index is available on:

<http://www1.unece.org/stat/platform/display/AAI/Results+for+the+1st+domain%3A+Employment>

Adult Education Act (2006) determines the fundamental principles of Adult Education in Slovenia.

AGRUSO, V.M. (1978). *Learning in the later years: principles of educational gerontology*. New York, San Francisco, London: Academic Press.

ALHEIT, P. (ur.) (1995). *The biographical approach in European adult education*. Wien: Verband Wiener Volksbildung.

BRAČUN, R. (ur.). *Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje in muzeji z roko v roki. Izobraževanje za razumevanje in uvajanje prakse starejših prostovoljnih kulturnih mediatorjev*. Ljubljana: Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje. (Slovenian Third Age University and Museums, Hand in Hand: Education for Understanding and Introducing Older Voluntary Cultural Mediators' Practices).

FINDEISEN, D. (2010) The conceptual framework of the AESAEC educational programme. *We all are Europe*. Graz: Pro Regionibus.

FINDEISEN, D. (2010). Do We Understand the Role and Mission of Intergenerational Project?. *Intergenerational Learning and Education in Later Life*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

FINDEISEN, D. (2010). Univerza za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani. *Stvaritev meščanov in vez med njimi*. Ljubljana: Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje.

FINDEISEN, D. (2012). *Koraki v prostovoljstvo. Naredimo jih skupaj na Univerzi za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani. Theory and Practice in Older Adult Education*. Ljubljana: Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje.

FINDEISEN, D. The Importance of Education for the Effective Participation of Senior Citizens in Community Affairs-Changing Attitudes and Approaches towards Older People in Europe. Conference Sevir, Verona 24.otober,2008.

JELENC KRAŠOVEC, S. AND KUMP, S. (2006). Vloga izobraževanja starejših odraslih pri spodbujanju njihove družbene vključenosti. Ljubljana: *Andragoška spoznanja*, 12, No. 4, p. 18-30, 2006.

JELENC, Z. (2000): *Strategija in koncepcija izobraževanja odraslih v Sloveniji*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

KNEŽEVIČ, S. (2007). *Izobraževanje starejših na Univerzi za tretje življenjsko obdobje za osebno rast in njihovo sodelovanje v družbi* Ljubljana: Filozofska fakulteta.

KRAJNC, A.(2005) Older people in the transition from industrial to information society. *Abstracts: XVIII International EURAG Congress*, 29th September-1.st October 2005, Ljubljana, Slovenia:

KRAJNC, A. in drugi (2010) *Posebnosti izobraževanja starejših. Characteristics of Older Adult Education*. Ljubljana: Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje.

KRAJNC, A. (2012). Older Adults as a Special Learning Audience. *Andragoška spoznanja*, 18, 3, pp. 10 – 25.

KRAJNC, A. (2012). Bi bili moj mentor? Naučiti se moram ... *Andragoška spoznanja*, 18, št. 2, str. 5 -7.

KRAJNC, A. (2017) *We Are Old And We Learn. Theory And Practice Of Older Adult Education*. Ljubljana: Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje.

KUMP, S. AND JELENC KRAŠOVEC, S. (2010). *Prestari za učenje? Vzorci izobraževanja in učenja starejših*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

LIČEN, N. (2013) Načrtovanje izvedbe in programiranje vsebin izobraževanju odraslih. *Posebnosti izobraževanja starejših*. Ljubljana: Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje.

Memorandum o vseživljenjskem učenju (Memorandum on Lifelong Learning). (2000). Bruselj: Komisija Evropske skupnosti.

MLINAR, A. (2009). Medgeneracijski dialog, trajnostni družbeni razvoj in primeri dobrih praks . Ljubljana: Kakovostna starost, 12, issue 2, pp. 9-22.

Služba Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko. *Osnutek nacionalnega programa za kulturo 2013-2015* (The Draft National Programme for Culture 2013-2015). (2012). Ljubljana: Ministry of Culture. Available on http://www.arhiv.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Drugo/aktualno/2011/Osnutek_NPK_november_2011_.pdf (Obtained 24. 1. 2014).

RAMOVŠ, J., SLANA, M. (2010). Komuniciranje med generacijami. Ljubljana: *Kakovostna starost*, 13, issue. 3, pp. 16-25.

Resolucija o nacionalnem programu izobraževanja odraslih za obdobje 2012-2020 (2013). Ljubljana: Ministry of Education, Science and Sport.

Slovenia in Figures. (2012). Ljubljana: Statistical Office of the Republic of Slovenia. Statistical Office of the Republic of Slovenia. Available on:

Strategija varstva starejših do leta 2010. Solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva (2006). Ljubljana: Ministry of Labour, Family, Social Affairs and Equal opportunities of RS. (Strategy for Care for Older People till 2010. Solidarity, relationships between generations and quality ageing of the population)

Lifelong Learning Strategy in Slovenia (2007). Ljubljana: Ministry of Education and Sports, Republic of Slovenia.

Strategija za kakovostno staranje, solidarnost in sožitje generacij v Sloveniji 2011-2015 (2010). Ministry of Labour, Family, Social Affairs and Equal opportunities of RS. Ljubljana: Državni zbor. (Strategy for Quality Ageing, Solidarity And Co-existence of Generations in Slovenia 2011-2015).

The Elderly in Slovenia. (2011). Ljubljana: Statistical Office of the Republic of Slovenia. Available on:

www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-UBEIPW1W/...ef39.../PDF

ŠANTEJ, A. (20124) Univerza za tretje življenjsko obdobje, trideset let pozneje. *Andragoška spoznanja* . Letn. 20, 4, 2014. Str.85-87

ŠANTEJ, A. (2014) Strokovni posvet, urbani prostor in aspiracije starejših meščanov. 23. april 2014. Kakovostna starost. Let.17.št. 2. 2014 str. 60-62

Zakon o izobraževanju odraslih (2006). Ljubljana: Ministry of Education, Science and Sport. ((Law on Adult Education.)) Dosegljivo na:
<http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO449>

Zgonik, A. (2012) Stereotipi so zato, da nam ni treba nenehno razmišljati s svojo glavo. *Delo* Ljubljana: Delo. Dosegljivo na:
<http://www.delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/stereotipi-so-za-to-da-nam-ni-treba-nenehno-razmisljati-s-svojo-glavo.html>

ZPIZS Annual Report. (2015). Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije. Available on: http://www.kapitalska-druzba.si/files/3127/%20LP_KAD_2015_ANG.pdf

ZUPANČIČ, M. (2009). *Staranje prebivalstva kot izziv Slovenije na področju zaposlovanja*.